

KÖNYVKÍNÁLÓ

Magyar irodalmi művek 1956–2016

A fenti címmel jelent meg az új kortárs magyar irodalmi művek lexikona az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet és az MMA Kiadó gondozásában. A könyv bemutatóját június 1-jén tartották a Pesti Vigadóban. Az 1956 és 2016 közötti időszakot feldolgozó lexikon 333 szerzőtől összesen 655 szócikket tartalmaz. A gyűjtemény kiadását a 2018-ban indított *Magyar irodalmi művek 1956–2016* című kutatási projekt előzte meg, amelynek eredményei 2019-től már ingyenesen elérhetőek az interneten.

Hiánypótló munka, mert éppen ennek az időszaknak az irodalmi művei épültek be legkevésbé a kulturális emlékezetbe. A lexikon átfogja a teljes kortárs irodalmat, nem szelektál világnézeti, ideológiai szempontok szerint. A

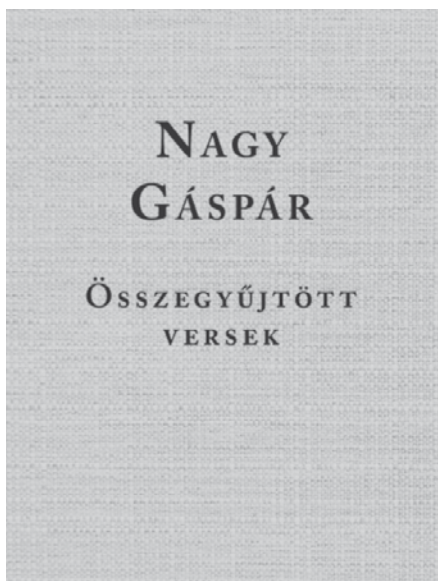
MMA
LEXIKON

Magyar irodalmi művek

1956–2016

szócikkeket a kutatócsoport tagjai, valamint felkért külső szakértők válogatták és írták.

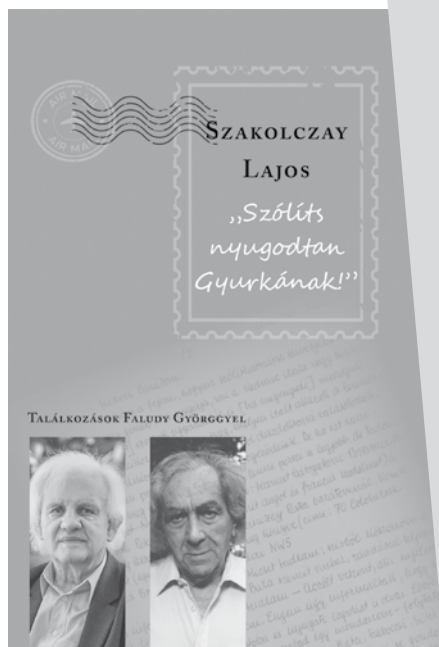
Idézzünk most a lexikon előszavából: „Megközelítése műközpontú és horizontális; levonja a tapasztalatot az utóbbi évtizedek teoretikus vitáiból, és a lehető legátfogóbb kép megrajzolására törekszik. E koncepció megvalósítására a lexikonforma bizonyult alkalmasnak. A hagyományos írói pályaképek helyett kézikönyvünkben egyedi könyvek rövid, orientáló és informatív ismertetéseivel találkozunk az olvasó. Az egyes műveket sem a szerzők alfabetikus rendje, hanem a kötetek megjelenésének időrendje szerint soroltuk be. A kronologikus szerkezeti felépítés lehetővé teszi, hogy az érdeklődők figyelemmel kísérhessék a tendenciákat, ráláthassanak a kor szellemiségére, hangulatára.”

Nagy Gáspár: Összegyűjtött versek

„Nagy Gáspár a kései népi és a katolikus líra képviselője, az ötvenhatos magyar forradalom emlékének hűséges őrzője. A Kossuth-díjas költő nyolcvanas években megjelent közéleti versei jelentősen hozzájárultak a rendszerváltás szellemi előkészítéséhez. Emlékezni, látni, megnevezni és sohasem félni – eme szemléleti alapelvek szerint épül Nagy Gáspár költészetének morális és poétikai rendje. Verseinek gazdag metaforikus világába az általa *helybenzábanfutós*-nak nevezett kor égette bele az itélkező játék, a keserű groteszk és ironia szilánkjait.” (Görömbei András)

Jelen kötet a Görömbei András szerkesztésében, a Püski Kiadó gondozásában 2007-ben *Nagy Gáspár összegyűjtött versei* címmel megjelent könyv javított újrakiadása.

„Szólíts nyugodtan Gyurkának!”

– e címmel, *Találkozások Faludy Györggyel* alcímmel a Pesti Vigadóban mutatták be Szokolczay Lajosnak az ugyancsak az MMA Kiadó gondozásában megjelent könyvét is. A kötet Faludy György Szokolczay Lajoshoz írott leveleit tartalmazza. A harmincnégy levél története, melyhez a költő verseket, fordításokat is mellékel, majd egy évtizednyi időt ölel fel. Az első 1982-ben született, amikor a Kádár Jánost orosz lakájként „üdvözlő” költő nevét csak suttogva lehetett kiejteni Magyarországon, az utolsó 1990-ben, a rendszerváltás euforikus légkörében. Leveleiben Faludy – mint egy saját portréját megrajzolva – hihetetlen nyíltsággal vallott önmagáról és gondolatairól. Irodalomtörténetről, művelődéstörténetről, esztétikáról, filozófiáról értekezett a maga sajátos módján, olykor gúnyos humorral, anekdotikus mesélőkedvvel.

Szokolczay Lajos Magyarországon elsőként írt méltató tanulmányt az emigrációban élő Faludyról. A kalandos történetű szöveg 1982-ben, a *Mozgó Világban* jelent meg, és lavinát indított el. A hatalom válasza nem maradhatott el: igyekeztek minden eszközzel aláásni az irodalomtörténész szakmai hitelét. Sikertelenül. Faludy György barátságába fogadta a tanulmány szerzőjét: „Hálámat nem tudom leróni” – nyilatkozott meg. A levelek mellett tanulmányok, interjúk, visszaemlékezések és Faludyt méltó külföldi cikkek is helyet kaptak a kötetben, tágabb kontextusba helyezve, színes részletekkel gazdagítva a két irodalomértő és -szerető ember kapcsolatát.

P. MAKLÁRI ÉVA

ÉLETRAJZ

Amennyiben apám szót fogad anyámnak, és nyomorúságunkat cipelve felülünk arra a teherautóra, úgy most Sydney-ben ihatnám a tejeskávét, vagy egy ablakból bámulnék a kölni dómra, és nem olvasnám Pilinszkyt, Nagy Lászlót, akik még láttak fecskét is, nem csak ágyúcsövet, és tudták, milyen színű a búzavirág, és Örkény sem mosolyogna rám a képen, pedig koponyája mögött téglafal a szibériai táj, és nem tudnám, hogy mit jelent, ha egy költőnek valami „*nagyon fáj*”, és azt sem tudnám, hogy e langyos délutánon bandukolok- e vagy andalgok, s nem látnám, hogy az este a Balaton fölött a legszebb, mikor a nap belelógatja lábát a vízbe, s a parton hangosan koccannak a borospoharak, és minden nevetés, minden szó lelkünk hálójában még fennakad.

P. MAKLÁRI ÉVA

MEDDIG?

Itt most valami sikolt és riadód,
sötétség villan, láng fenyeget,
tomboló szél szakad halk városokra,
derős vízpartok dühöngenek,
sivatag ruháját fagyos hó tépi,
s a létünkre támadó ellenség
legszebb álmainkat zúzza szét,
míg reszket és sziszegve káromol
Isten tenyerében a földgolyó.
S az Úr csak nézi szánakozva.
Én nem ezt akartam – szól csöndesen.
A világ pedig még vállrándítva nevet
az Isten-arcon folyó könnyeken.

Hegyi Ferenc: Burleszk

„Ma leginkább olyan bohózatfajtát jelöl, amely képtelen helyzetekre, torzításokra, kiélezett helyzetkomikumokra épít” – írja a lexikon a burleszk kifejezésről. Nos, ez Hegyi Ferenc regényére is érvényes. Ennek jegyében Sós Botond, a kötet szerkesztője így ír az előszóban: „Bátran ajánlom a tartalmasan szórakozni vágyók számára Hegyi Ferencnek az Unicus Műhely kiadásában megjelent *Burleszk* című regényét! Megtalálják a Libri, Lira és a Magyar Menedék Könyvesház kínálatában.”

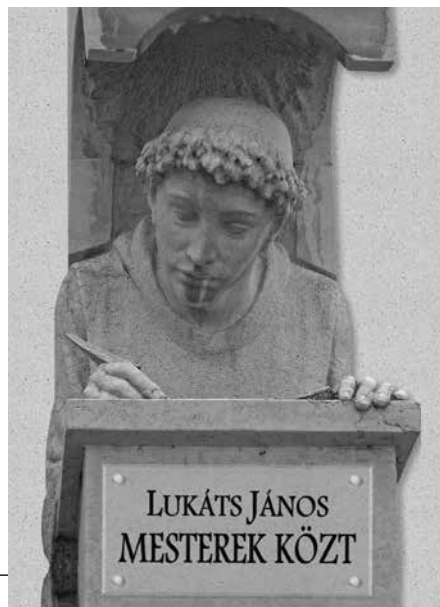
A kötet tartalmi ismertetőjeként pedig a szerkesztő ezt írja: „A sokrétű, sodró tempójú történetben elegáns budai, dohai villákban, panelakásokban, menő vállalkozók kerti partijain, divat- és könyvbemutatón, üzleti megbeszéléseken találkozhatunk a regény fő- és mellékszereplőivel. Párbeszédek, viták lehetőséget adnak a szerzőnek, hogy bemutassa a társadalomban egymásnak feszülő véleményeket a hagyományos értékekről, a keresztény kultúra, civilizáció jövőjéről, kilátásairól. Mivel a regény 2014–15-ben játszódik, az első világháború kitérésének százéves évfordulóján, ez további alkalmat kínál a mű szereplőinek a nagy háború kirobbantásának okairól és jelenünkre

gyakorolt hatásairól való beszélgetésekre. Aki ezek után azt hiszi, merő unalom lehet ilyen fejtegetéseket tartalmazó könyvet olvasni, az nagyot téved! A regény szórakoztató, időnként pikáns kalandok során, élvezetesen mesél minderről, közben ráirányítja figyelmünket a látszat és a valóság – napjaink internet, blogok, vlogok, kommentek, technikai trükkök uralta világában – különlegesen alakuló viszonyára.”

Lukáts János: Mesterek közt

Ködöböcz Gábor műértő elemzésében az alábbiakat olvashatjuk Lukáts János *Mesterek közt* című tanulmánykötetéről: „A kis híján harminc élménycsúszdát reprezentáló kötet anyagát két évtized tanulmányaiból és kritikáiból rostálta egybe a szerző. Tette mindezt a bőség zavarán elegánsan fölülelmedő, szigorú körültekintéssel s a szövegek közötti párbeszédre is figyelő, biztos kezű szerkesztéssel. Ezáltal hosszmeteszben és keresztmeteszben is hiteles képet rajzolva arról a – nemegyszer hiánypótló és reveláló erejű – dialógusról, amelyet a magyar és világirodalom ismert és kevésbé ismert műveivel folytatott.

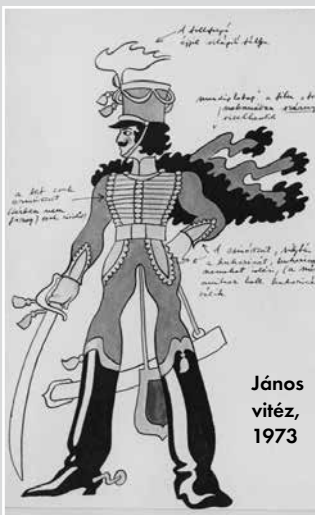
A szépírói erényeket is kamatoztató, gondolkodói bátorságra sarkalló, kultúrhistoriái-művelődéstörténeti beágyazottságával szemléletet tágító és távlatosító könyv gazdag tematikájával, rejtett összefüggéseket fölfedő éleslátásával s a korábbi nézeteinket izgalmasan újszerű fénytörésben láttató sajátos optikájával lepi meg az olvasót. A hatalmas műveltséganyagot görgető, tág horizontú szerző érdeklődése az irodalmi régiség-től (*Halotti beszéd és könyörgés*) a XVIII–XIX. századon át (Mikes Kelemen; Kazinczy Ferenc; Kölcsey Ferenc; Eötvös Károly) a XX. századig (Kosztolányi Dezső; Karinthy Frigyes; Szerb Antal; Szabó Lőrinc; Németh László; Szabó Magda; Jókai Anna; Szöcs Géza) a legváltozatosabb poétikai eljárásokat és írástechnikákat veszi górcső alá. Az értő olvasatok garadáját fölvo-nultató, bizvást kis magyar irodalomtörténetnek is tekinthető kötetben kitüntetett figyelmet kap a nyelv majd ezeréves léte, a nyelv és lélek, a nyelv és jelentés, a szöveg és szövegértés lélekteljesen szakszerű és szakszerűen lélekteljes vizsgálata.”

Wehner Tibor: A turul diszkrét váza

A művészettörténész-író legújabb, a Napkút Kiadónál megjelent 2021-es *A turul diszkrét váza* című kötetét így ajánlja olvasóinak: „2001-ben *A hazugság és a hiány emlékművei* címmel az 1986 és 1999 között, majd csaknem két évtizeddel később, 2019-ben *Cizellőr* címmel a 2000 és 2016 között írt, a magyar szobrászat, illetve a magyar »szobrászat« jelenségvilágát tárgyaló válogatott dolgozatokat adtam közre egy-egy kötetben. Szándékaim szerint most ezekhez az Új Művészet Kiadó és a Napkút Kiadó gondozásában megjelent korábbi áttekintésekhez kapcsolódik újabb négy-öt esztendő magyar szobrászati krónikája.

Mint a korábbi összefoglalókban, most is alkotóterületeket, műcsoportokat, egyes periódusokat analizáló átfogó tanulmányok, életműveket körvonalazó és egy-egy időszak törekvéseiről tudósító alkotói portrék, kiállítási recenziók: tárlatismertető és kritikák, valamint szakvélemények, szakmai jegyzetek együtteséből bontakozhat ki a magyar művészet eme roppant izgalmas, hallatlanul változatos és gyorsan változó, értékekben és kiemelkedő teljesítményekben gazdag alkotóterületének jelenkori történetéből valamifajta – személyes esztétikai ideáim által árnyalt – összkép. Az írók sorában különböző formákban és fórumokon – évkönyvekben, folyóiratokban, heti- és napilapokban, katalógusokban, internetes honlapokon – már megjelent, előadások formájában konferenciákon, megnyitók keretében kiállításokon elhangzott eszme-futtatások, valamint kéziratban maradt feljegyzések olvashatók. Reményeim a korábbi vállalkozásokéhoz hasonlóak és évtizedek óta változatlanok: szakmai elfogultságoktól mentesen követni, dokumentálni a magyar művészet, a magyar szobrászat és »szobrászat« jelenkori eseménytörténetét, jelenségvilágát.”

Összeállította: Weltler Ildikó

János
vitéz,
1973

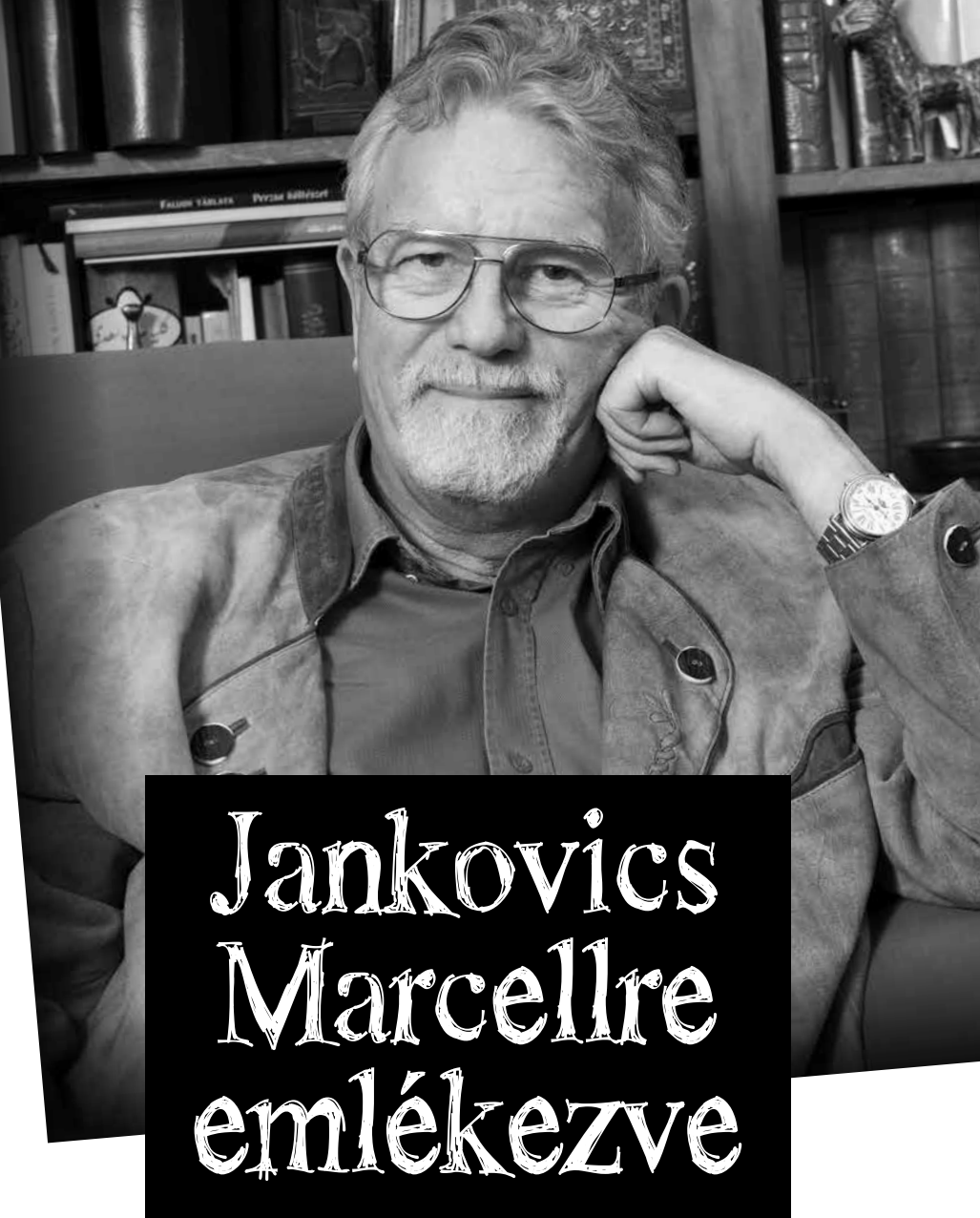
SZAKONYI KÁROLY *Búcsúszó*

Rajzfiguráinak idején, a *János vitéz*, a *Toldi* vagy a magyar népmesék hőseinek korában daliának nevezték volna. De hiszen az volt, derék természetű, csinos ember, szép férfi. Belülről is sugárzott ez a kellem, a tehetségéből. A művészet, benne a népművészet tiszteletéből. A tudásból. Az önképzés alázatából. Nehéz korban nőtt fel, de teremtett magának egy szebb világot, abban élt, s bár elszenvedte családjával együtt a megpróbáltatásokat, tudta, hogy képessége, tehetsége védelmet ad neki az életre. Aki felfedezi kamaszkorában a művészet iránti vágyat, az alkotás hitét, az átvészeli a legnehezebb időket is.

Ez a hit adta azt a szívósságot, amellyel a Pannónia Filmstúdióban a kezdeti fázisrajzolásból eljutott a saját ihletésű és rendezésű, zseniális animációs filmek alkotásáig, olyan remeklésekig, mint amilyen Madách Imre művének rajzos megjelenítése. Gazdag fantáziájával, történelmi és világlátásával elérte, amivel *Az ember tragédiája* színházi rendezői is örökké kísérleteznek, hogy csorbítatlanul bár, de egy a korhoz szóló vízióban tudják megjeleníteni.

Rajzfilmrendező, grafikus, könyvillusztrátor, kultúrtörténész, író, politikus, DLA tudományos fokozatú professzor az Iparművészeti Egyetemen, elnökségi tag a Magyar Művészeti Akadémián – gazdag és munkás élete volt. Könyveket írt égi és földi jelekről, befejezetlen *Képes Biblia* filmjét könyvben folytatta, és tavaly jelent meg trianoni szétszabdolásunk elkövetőiről és azok asszisztenseiről az a fantasztikus, rajzos panoptikuma, amelyből lapunkban is közöltünk, mert tiszteletbeli munkatársunk volt, mindig szívesen adott nekünk a műveiből.

Rajzaival búcsúzunk most Tőle, a szó valódi értelmében a nemzet művésztől. ♦♦

Jankovics Marcellre emlékezve

Jankovics Marcell hazatért Teremtőjéhez

Méltán állíthatjuk róla, hogy a magyar szellemi élet polihisztorja volt: grafikus, író, rajzfilmrendező, könyvillusztrátor, eszmetörténész, művelődéstörténész... És most, fájdalom, itt hagyva minket, hazatért Teremtőjéhez. Személyes veszteség ez a Magyar Írók Egyesülete számára is, hiszen számíthatunk mindenkor szellemi és erkölcsi támogatására lapunk hasábjain is. Idézzünk most Jankovics Marcell azon visszaemlékezéséből, amelyet a Lyukasóra Trianon-különszámában adtunk közre:

„A Kárpátok koszorúja a történelmi hazát rajzolja körül. Az átkosban egy tévés főnök arra kért, hogy a *Mondák a magyar történelemből* című rajzfilmjeimben a középkorias térképeken változtassam meg a hegykoszorú alakját, mert a csehszlovák és a román elvtársak meg fognak sértődni. Rajzoljam át a hegyeket? – kérdeztem. Makogta, hogy akkor legalább szűkebb plánokat használjak, hogy ne vegyék észre... Mit is? Hogy hol játszódtott a magyar történelem? Hogy a mi határaink természetes határokhoz igazodtak? Maradt minden úgy a filmekben, ahogy kell.

Az elszakított országrészeket tőlem nem tudták elszakítani... Horvát és magyar gyökerű apai nagyapám miatt, aki életének javát Pozsonyban élte le, felesége, nagyanyám miatt, aki szlováknak született lengyel beütéssel, de nagyapám iránti szerelme magyarrá tette, anyai nagyapám miatt, akiben székely és örmény vér keveredett, és az ő felesége, a másik nagyanyám miatt, aki csallóközi magyar család gyermeke volt. Elszakított országrészeket képviseltek mind a négyen. Az erdélyi és a csallóközi ág él és virul, ők tesznek róla, hogy a vérem ne fogyjon el. Azokban a kis hazákban, ahol nincsenek családi gyökereim, Szerbiában, Kárpátalján, Várföldön, ott is élnek magyarok. És ahol magyarok élnek, az mind az én világom kiterjesztése.”

Drága barátunk, Jankovics Marcell, Isten Önnel! ♦♦

A Lyukasóra szerkesztősége nevében: Sághy Ildikó főszerkesztő

Jankovics Marcell tárlatvezetőként a Pesti Vigadóban, a Trianon kiállításán 2020 nyarán

A munkasztalánál

Búcsú
Jankovics
Marcelltól
a Farkasréti
temetőben

„Az örökkévalóság hangszerén játszott...”

Részlet Orbán Viktor miniszterelnök gyászbeszédéből,
amely elhangzott 2021. június 22-én
a Farkasréti temetőben, Jankovics Marcell végső búcsúztatásán.

(...) Barátunk lenyűgöző életművet hagyott hátra nekünk. Magával ragadó filmek, korszakos művészettörténeti könyvek és emlékezetes előadások. Mi pedig hitetlenkedve néztük, vajon hogy férhet bele ennyi minden egyetlen ember életébe? Hogyan képes valaki egyedül *Az ember tragédiájára* huszonhárom évet áldozni? Már az elszántság, amellyel belevágott, és a kitartás, amellyel végigcsinálta, bámulatra méltó. De az igazi ajándék, a valódi hőstett: maga a végeredmény. Hogy huszonhárom év után olyan művet adjon ki valaki a kezéből, hogy elmondhassa: a rászánt évek, minden egyes nap, minden vele töltött perc és az érte folytatott küzdelem megérte! Ez a kiváltság csak azoknak jut osztályrészül, akik megértik, hogy munkájukkal egy szent és felemelő szolgálatnak lehetnek részesei. Ők azok, akiknek megengedte a Jóisten, hogy valóban felemeljék a szívüket, és a mi rögvalóságunk mellett, egyidejűleg egy magasabb rendű világban is létezzenek. Ez felette

áll minden e világi elismerésnek, pénznek, sarzsinak, befolyásnak és hatalomnak. Magunknak sem kívánhatnánk szebbet és többet, mint ami barátunknak megadatott. A kultúra, vagyis az örökkévalóság minden hangszerén játszott. (...)

Többször is hallottam tőle, hogy a zászlótartó feladata, amikor már nem tudja tovább tartani a lobogót, saját teste köré tekerje a vásznat. Maga is jelképpé és szimbólummá váljon. Ma is látom magam előtt a feleségemet és a lengyel lányokat, ahogy Gdańskban, II. János Pál miséjére készülve testük köré csavarják a később felemelendő molinókat, amelyeket csak így lehetett becsempészni, kijátszva a lengyel rohamrendőrség állig felfegyverzett őrszemeit. A mai puskaporos időkben vajon megadjuk-e az elismerést és a nagyrabecsülést, fejet hajtunk-e azok bátorsága és erényei előtt, akik nem az első vonalban tüzelnek térdelőállásból, hanem a testük köré csavart zászlóval állnak rendíthetetlenül, a maguk lelki nagyságából és tehetségéből emelt magaslaton.

(...) Az ő küldetése más volt, mint a magamfajtaké. Az ő küldetése abban állt, hogy zászlóval a kézben, majd lobogóba csavart emberként megmutassa nekünk, miért harcolunk. Mit kell megvédenünk. Hogy a harc ne keményítse meg végzetesen a szívünket, hogy a legélesebb pengeváltáskor, a legdurvább csatákban is emberek maradhassunk, hogy tudjuk, nem a legyőzendő ellenfél számít, hanem az, ami a hátunk mögött van, akikért és amiért valójában harcolunk. Arra szólt a megbízatása, hogy figyelmeztessen minket, hiába aratjuk sorban a győzelmeinket, ha nem vigyázunk, a mi csodálatos kultúránk el fog süllyedni körülöttünk. Ahogy annyi életerősnek hitt kultúra tűnt már el az idők mocsarában. És akkor mi végre harcoltunk? Az ő küldetése az volt, hogy alámerüljön a magyar szellemvilág legmélyebb rétegeibe, elfeledett kincseket hozzon fel, megtisztítsa és átadja nekünk. Magyarok lenni, magyar nyelven beszélni számára nem állapotot, hanem rangot jelentett. A magyar legendavilág csak azért lelkesítette, mert átsütött rajta magyar mivolta. Eggyé vált János vitézzel, Fehérlófiával, Az ember tragédiájával és a magyar ember tragédiájával: Trianonnal. A magyar kultúrában felmutatta az egyetemes és az egyetemes kultúrában a magyart. Hitte, hogy a magyar kultúra joggal tart igényt a világ figyelmére. Hamisítatlanul, a maga tisztaságában. Eszébe sem jutott, hogy a mi kultúránkat a nyugati világ ízlésére átsomagolva tegye emészthetővé. (...)

Felkészülés, alkotás, visszaadás. Ez a keresztények útja. Megtanulni, amit lehet, megalkotni, amire képes vagy, és visszaadni mindent, amit kaptál. Ha sikerül, jó halálad lesz, és étellel betelve távozhat innen. Ne tévesszen meg bennünket a matematika! Ne tévesszen meg, hogy a naptár csak nyolcvan évet mutatott nála! Volt az kilencven, vagy talán több is. Megnyugodott szívvel állhatunk most itt, a koporsó felett. „Nem félek a haláltól, / Megálllok veled szemben, / De mikor lesújt rám, / Isten, ölelj meg engem.” *

Isten veled, drága Marcell! Isten veletek, gyászoló Család!
Isten velünk, gyászoló Gyülekezet! ❖

*Gyurkovics Tibor *Istenem* című verséből

A Trianon-album bemutatóján

Jankovics Marcell 1941-ben született Budapesten. Családját 1951-ben kitelepítették Öcsödre, és csak 1953-ban térhettek vissza. Édesanyját rokonok fogadták be, Jankovics Marcellt nagynénje nevelte. 1955-ben a pannonhalmi bencés gimnáziumban érettségizett. Ezekről az évekről *Lékiratok* című (később bezúzott) önéletrajzi művében hosszasan ír. Édesapját 1956-ban kiszabadították a börtönből, a forradalom leverése után felügyelettel szabadlábban maradhatott.

A gimnázium elvégzése után Jankovics Marcell kétszer is jelentkezett a Budapesti Műszaki Egyetem Építész-mérnöki Karára – nem vették föl, nyíltan édesapja „bűneire” hivatkozva. 1959–1960-ban az Erőműjavító és Karbantartó Vállalat Anyagvizsgáló Laboratóriumában dolgozott, előbb anyagmozgató segédmunkásként, majd betanított csőtágítóként. Egy munkatársa kapcsolatai révén került a Pannónia Filmvállalathoz (utóbb Pannónia Filmstúdió, majd Pannóniafilm Kft.), ahol 1960-tól fázisrajzoló-gyakornokként kezdhettek dolgozni. 1965-ben rendezőnek nevezték ki, majd három évig, 1968-ig Dargay Attilával és Nepp Józseffel közösen készítették a nagy sikerű *Gusztáv* című rajzfilmsorozatát. 1971–72-ben már tanított is, a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban animációt oktatott.

1973-ban elkészült az első egész estés rajzfilmje, a *János vitéz*, mely a magyar rajzfilmtörténet életében is mérföldkő és mindmáig siker a magyar nézők körében. A *János vitéz* kapcsán olyan, életre szóló barátságok kötődtek, amelyek szakmai fejlődését is segítették. Hoppál Mihály néprajzkutató barátságát is e filmnek köszönhetette, később Szemadám György festőművész és Szakály Ferenc történésszel kiegészülve alkottak megbonthatatlan érzelmi és szellemi közösséget. 1981-ben barátaival megalapította

a *Március 15. Társaságot*, mely a kor gyakran torz, igazságtalan kitüntetési gyakorlatával szembeni tiltakozásként harminc éven át magándíjjal jutalmazta a kiemelkedő életműveket.

Jankovics Marcell az egész estés filmek mellett a kisfilmek készítését sem hagyta abba, sorra nyert velük a nemzetközi szakmai megméretéseken; a *Sisyphus* című munkáját 1974-ben Oscar-díjra is jelölték. 1977-ben elkészítette a *Küzdők* című rövidfilmjét, amely Cannes-ban Arany Pálma díjat nyert. Ugyanebben az évben kezdte el a *Magyar népmesék* sorozatot, amelyet forgatókönyvíróként, rendezőként, tervezőként 2002-ig gondozott. Ezekben a népmese-animációkon generációk sora nőtt fel, és mára a sorozat hungarikum lett. A Kecskemétfilm stúdióban készülő sorozat Mikulás Ferenc ötlete volt, ám a sorozat „szellemi atyjának” azóta is Jankovics Marcellt tekintik.

1981-ben mutatták be második egész estés filmjét, a *Fehérlófiát*, amely nemzetközi elismerést hozott: *minden idők legjobb rajzfilmjének* minősítették Los Angelesben. Előadásokat tartott, ismeretterjesztő anyagokat írt a szerző az archaikus világrépről, a mitológiáról, a népmesék és a csillagos ég kapcsolatáról.

Kiseb animációs munkák után elindult a *Mondák a magyar történelemből* című sorozat, amely karakterében annyiban különbözött a népmesék sorozatától, hogy a Képes Krónika világára épült, történelminek nevezhető zenei forrásokból táplálkozott (gregorián és diákénekek), és legfőbb célja a történelmi ismeretterjesztés volt.

Következő egész estés filmje az *Ének a csodaszarvasról* (2002), melyet Szörényi Levente felkérésére készített el. Ebben a magyar ösmítoszt dolgozta fel, annak asztrálmitológiai interpretációját adva.

Régóta dédelgetett terve valósult meg *Az ember tragédiája* (2011) elkészültekor, mely méltó tisztelgés az eredeti darab és az emberiség kultúrtörténete előtt. A monumentális, 160 perces rajzfilm 23 évig készült, mindegyik szín más stílust kapott. Az utóbbi években szintén nagy munkába kezdett a *Toldi* rajzfilmesítésével.

Jankovics Marcellt rajzfilmrendezőként ismerte meg a világ, de a grafikus, könyvillusztrátori tevékenysége is meghatározó volt, valamint művelődéstörténészként is maradandót alkotott. Készített rajzfilmplakátokat, tervezett emblémákat, saját könyvein kívül illusztrált mesekönyveket és más szépirodalmi műveket. Cikkei, tanulmányai és számos könyve jelent meg – főleg művelődés- és művészettörténeti tárgyban. Néhány önálló könyve például: *Jelképkalendárium* (1988), *A fa mitológiája* (1991), *Ahol a madár se jár* (1996), *A Nap*

könyve (1996), *A szarvas könyve* (2004), *3+1 – A négy évszak szimbolikája* (2008). 2007-ben Méry Gábor fotóművésszel együtt elkezdte albumok formájában feldolgozni a Felvidék templomait és azok szárnyas oltárait. 2015-ben jelent meg az *A vizuális nevelésről* című könyve, melyet ő maga egyik legfontosabb írásának nevezett.

1988–98 között rendszeresen készített ismeretterjesztő televíziós műsorokat forgatókönyvíróként, műsorvezetőként, rendezőként, közel félezeret. Rendszeresen közreműködött ismeretterjesztő tévé- és rádióműsorokban. A Duna TV egyik alapítója volt. Belekóstolt a színházi munkába is. Az Egyetemi Színpadon két népzenei műsort rendezett, 1981-ben és 1982-ben; 1997-ben a Budapest Bábszínház *Babiloni Biblia* címmel mutatta be darabját, amit maga írt, tervezett és rendezett. A Magyar Nagylexikon első öt kötetének szerző munkatársa volt (1993–1997). Részt vett a meghíúsított budapesti EXPO '96 és a hannoveri EXPO 2000 magyar programjának tervezésében. Fél száz körüli hazai és nemzetközi díj, valamint számos magyar kitüntetés tulajdonosának mondhatja magát, zsűritagként is több alkalommal képviselte hazáját nemzetközi filmfesztiválokon: Zágrábban, New Yorkban, Teheránban, Espinhóban, Ottawában, Oberhausenben, Krakóban, Hirosimában.

Néhány a fontosabb hazai elismerései közül: 1974-ben Balázs Béla-díjat, 1978-ban Kossuth-díjat, 2007-ben Prima Pimissima díjat kapott, 2013-tól a Magyar Érdemrend középkeresztje a csillaggal kitüntetés birtokosa, s az elsők között – 2014-ben – ítélték meg neki művésztársai a Nemzet Művésze elismerést. Több társaságban, egyesületben volt tag vagy viselt tisztséget. Az MMA társadalmi szervezethez 1993-ban csatlakozott, 2011. november 5-étől, a Magyar Művészeti Akadémia köztestületi rangra emelésével a tagság beválasztotta az elnökségébe, 2020-tól az MMA tiszteletbeli elnöke lett.

A *Jankovics Marcell* című életműalbumot az MMA 2019-ben jelentette meg, míg grafikus, rajzoló munkásságából *Képpraxisok* címmel szintén ekkor a Műcsarnok mutatott be válogatást.

A trianoni békediktátum 100. évfordulójához kapcsolódva előbb Székesfehérváron, majd a Pesti Vigadóban is láthatta a közönség Jankovics Marcellnek a magyar történelem Mohácsi csatájától a trianoni békeszerződésig vezető eseményeit, s a jelenre gyakorolt hatását feldolgozó gúnyrajzait. A kiállítás alapját a *Trianon* címmel 2019-ben a Méry Ratio Kiadó gondozásában megjelent monumentális képeskönyve adta.

2021. május 29-én eltávozott sorainkból.

◆ (Az MMA Hírlevél alapján, 2021. május)

BORBÉLY LÁSZLÓ

Albert Camus sziklája

Otsenás Péter hírlapíró álmaiban nem érte utol a hétköznapi elnyújtott szomorúsága. Láta a regényes Orant, a sárga városfalat, az izgatott kikötőt, a zajos utcákat, tereket, piacokat az archaikus korú építményeket meg a félig összeomlott házakat. Remélte, hogy ebben a labirintusszerű káprázatban megtalálja Albert Camus írórt vagy Bernard Rieux doktort. Tudomására jutott, hogy valamelyikük, de az sem kizárt, hogy mind a ketten Oránban vannak.

Eleinte madártávlatból látott mindent, mint ha repülön ülne, aztán egyszer csak ott bolyongott a zsúfolt síkatorokban. Hóna alatt térkép helyett egy francia nyelvű regényt szorított. Az volt a címe: *La Peste*.

A *pestis*-t egyszerre gondolta különös ismeretjelnek és iránytűnek. Néha meg-megállva bepillantott a számfüllel megjelölt oldalakra. A regény bizonyos részeit szinte kívülről tudta, a várva várt találkozás okozta láz mégis elbizonytalanította.

Végre rátalált a Pálmák körútjára, onét átkelt a Felvonulási téren, majd eljutott a Tengerész negyedbe. Nemsokára rábukkant a sárga vászontető árnyékában lapuló, zöldre festett kávéházra. Ugyanott volt és ugyanúgy nézett ki, ahogyan a regényben: régimódi bádogasztalok, összehajtható kerti székek. „A csálé pulton sárga ketrecben egy tollavesztett papagáj gubbasztott kókadtan. A falakon csatajeleneteket ábrázoló koszos, pókhálós képek.”

Az egyik asztalnál ültek. Albert Camus mit sem változott, éppen úgy nézett ki, mint az utolsó fotókon, amelyek negyvenhét évesen bekövetkezett halála előtt készültek. Szája szegletében az elmaradhatatlan cigaretta lógott. Beszélgetőtársa a *pestis* főhőse, Bernard Rieux doktor: „Harmincöt éves forma. Középtermetű. Vállas. Az arca csaknem szögletes. A szeme sötét, a tekintete egyenes, de az álla kiugró. Az orra nagy, de szabályos. Fekete haját nagyon

rövidre nyíratta. A szája enyhén ívelt, az ajka telt, és csaknem mindig összeszorítja.”

Camus barátságos szempillantással vette tudomásul Otsenás Péter jelenlétét, hamar Rieux-höz fordult: – Itt a tékozló Sziszüphosz! – Mire Rieux elmosolyodott és szemügyre vette a hírlapírót. – Magyar rokon lelkem – fűzte hozzá Camus. – Sokat foglalkozik velem, talán túlságosan is, minden alkamat megragad, hogy megemlékezzen vagy írjon rólam. Legutóbb januárban, a halálom hatvanadik évfordulóján. Ott volt a *pestis* új fordításának könyvbemutatóján is.

– Min töpreng mostanság? – kérdezte Rieux.

– A pestisen – felelte Otsenás. – Miért tört ki a járvány Oránban?

– Azt tőle kérdezze – mutatott a doktor Camus-re. – Az oráni járvány csak az ő képzeletében történt meg, mindent ő talált ki, engem is.

Fehérbort ittak. A francia író intett, hogy a vendégnek is hozzanak egy pohárral. Otsenás leült. A regényt az asztalra tette. Camus fella-pozta, mintha onnét kívánná kiolvasni a választ.

– Mert az emberek nem akarják elhinni, hogy az ilyen vagy olyan csapások bárkit utolérhetnek – mondta. – Valószínűtlennek gondolják, és azt hiszik, hogy olyanok, mint a rossz álmok, továtűnnek. De ez másképpen van. Egyik rossz álom a másik után következik, miközben az emberek múltak el.

– Azért írta, mert szerette volna, ha másként gondolkodnak? – kérdezte Otsenás Péter.

– Az ember azzal teremt rendet a gondolkodásában, ha elfogadja a világ abszurd voltát – mondta Camus.

Otsenásban újabb kérdés merült fel.

– Maga mit gondol erről, Rieux? A regényben elhunyt a felesége. Hiába sikerült kijutnia Oránból, utolérte a halál.

Rieux ivott a borból, majd átvette a szót.

– Olvasta, hogy hány halállal szembesültem. Szenvedtem a feleségem elhunytja miatt, ahogyan meg van írva. Mégsem éltem át, mit jelent meghalni, ahogyan Camus megélte azt az autóbalesetében. Vagy ahogyan magával is megtörténik egyszer. Miképpen meg lettem írva, úgy vagyok. Nekem nincsen valóságos halálom, ahogyan születésem sem. Képzelteteli teremtmény vagyok, nem hús-vér ember, mint

maguk. A regény oldalain és a maguk képzeletvilágában létezem. Talán úgy nézek ki, mint aki valóságos, de ez Camus zsenialitását dicséri, élethűen írt meg engem.

– A francia ellenállás egyik tagjáról, Roger Le Forestier doktorról mintáztam – szólt közbe Camus. – Le Chambonban tevékenykedett. Hamis igazolásokat írt, amelyekkel sokakat felmentettek a munkaszolgálat alól. Sok zsidót és ellenállót kezelt, gondoskodott az elszállásolásukról. Le Forestier mélyről ismerte a nyomort, a szenvedést, a megannyi drámai sorsot, de sohasem volt hajlandó az ember vereségét látni a rájuk nehezedő betegségekben, ezért ápolt, vigasztalt, gyógyított szüntelen. Ugyanígy kereste azokat, akikkel együtt küzdhet, hogy az életek rombolóinak győzelme sohase legyen teljes.

Rieux doktor bólintott, majd így folytatta:

– Irigylem maguktól a megélt valóságot. Szomjazom rá, mint egy újabb pohár borra. Nekem hiányzik, hogy nem tudtam úgy megszületni, felnőni, hivatást választani, szeretni, boldogtalannak lenni, családot alapítani, hűségben vagy hűtlenségben élni, mint maguk. Szeretném megélni, milyen valóságos emberként születni és meghalni.

Mialatt Rieux beszélt, Camus a zakója belső zsebéből töltőtollat vett elő. Beleírt néhány sort Otsenás könyvébe. A hírlapíró csak azután olvasta el, hogy figyelmesen végighallgatta a doktort. „Rajtad a sor, hogy erődhöz méltóan megtartsd a sziklát, különben ránk gördül és elnyom: Albert Camus”

A hírlapírónak nem volt módja megköszönni, mert a két francia egy szempillantás alatt eltűnt. Magára hagyták a fel nem tett kérdéseivel. Kétségbeeséséből gördülő kövek hangja ébresztette fel, pedig nem azok okozták

a zajt, a gondnok húzta befelé az utcáról a kukákat a kapu alá. Otsenás Péter félig-meddig káprázó szemei újra körvonalazni kezdték az álombeli Oránt.

Az idősek éppen székeket vittek ki a házak elé, hogy kiélvezhessék a fényt. Egy-egy megjegyzést leszámítva, szótlánul nézték a szokásos forgalmat, különösképpen derűsek lettek, ha fiatal szerelmespárokat és házról házra rohangáló, hangos gyerekeket láttak. Mialatt bámészkodtak, magukba fogadták a fényt, a szegények abszurd kegyelmét. ♦♦

